

Velvyslanectví České republiky
v Bratislavě

ÚSTAV
SVETOVEJ
LITERATURY
SAV, v. v. i.

ČESKÉ CENTRUM
BRATISLAVA

Program konference

Milan Kundera a světová literatura

8. 10. 2024

České centrum v Bratislavě

Milan Kundera a světová literatura

k 95. výročí narození a k 1. výročí úmrtí autora

Organizátorem konference je České centrum v Bratislavě a Velvyslanectví ČR v Bratislavě ve spolupráci s Ústavem středoevropských jazyků a kultur FŠŠ UKF v Nitře, Ústavem světové literatury SAV v Bratislavě a Česko-slovenskou asociací srovnávací literární vědy.

Program konference

- 10:00 – 10:30 Otevření konference a proslovy
- 10:30 – 10:50 Tibor Žilka: Humor v dielach Milana Kunderu
- 10:50 – 11:10 Charles Sabatos: Adaptácia „Tragédie strednej Európy“ a „73 slov“ pre svetových čitateľov
- 11:10 – 11:30 Petr Kysloušek: Milan Kundera aneb cesta z periferie do centra světové literatury
- 11:30 – 11:50 Tomáš Kubiček: Dialog o střední Evropě
- 11:50 – 12:20 Diskuse
- 12:20 – 13:20 Přestávka
- 13:20 – 13:40 Samuel Abrahám: História a román ako dva póly modernej existencie
- 13:40 – 14:00 Jakub Češka: Sny a snová zkušenost v tvorbě Milana Kundery
- 14:00 – 14:20 Miloš Zelenka: Kunderova střední Evropa jako „nesamozřejmost“ kulturní identity
- 14:20 – 14:40 Lubomír Machala: Kunderovovo L'ignorance/Nevědění jako interpretační a překladatelský problém
- 14:40 – 15:00 Diskuse
- 15:00 – 15:10 Přestávka
- 15:10 – 15:30 Agnieszka Janiec-Nyitrai – Anna Zelenková: Cesta Milana Kundery k „světovosti“
- 15:30 – 15:50 Petr Kučera: Milan Kundera a některé tradice střeoevropského „antimodernistického“ románu

- 15:50 – 16:10 **Peter Hledík: Milan Kundera, pedagóg, spisovateľ, dramatik, FAMU a žiaci**
- 16:10 – 16:30 **Alexej Mikulášek: Milan Kundera a svetová literatúra v učebniciach literatúry pro strední školy: didaktická látka ve svetle literárnej vedy**
- 16:30 – 17:00 **Diskuse a záver**

Anotace příspěvků

Tibor Žilka: Humor v dielach Milana Kunderu

V prozaickej tvorbe M. Kunderu je humor organickou súčasťou tematickej výstavby textu. Autor obyčajne zaujíma ironický postoj k absurdným situáciám, ktoré sú charakteristické pre totalitné systémy. Popri politickom humore sa v jeho dielach vyskytuje aj komika sexuality. Vcelku sa jeho tvorba z hľadiska humoru dá rozdeliť na tri etapy: 1. etapa sa začína prechodom od lyriky k epike v 60. rokoch minulého storočia, keď vznikli jeho poviedky vydané pod názvom *Směšné lásky*, ale vyvrcholením tohto obdobia je jeho prvý román *Žert*; Kunderova próza z tohto obdobia oplýva švejkovčinou a je často zameraná na výsmech stalinizmu, udomácneného v československých podmienkach; 2. etapa sa odvíja v podmienkach normalizácie, za jej začiatok možno pokladať inváziu vojsk varšavskej zmluvy v auguste v roku 1968; odvtedy je jeho humor viac orientovaný na Rusov a ich agresivitu, teoreticky to zdôvodňuje vychýlením ruskej mentality k jednostrannej citovosti na úkor racionálneho uchopenia reality; podľa neho totiž racionálne myslenie potláča jednostrannosť a humor dokáže odhaliť aj skrytú, odvrátenú tvár skutočnosti; 3. etapa sa obsahovo viaže na obdobie po Nežnej revolúcii, ktoré je charakteristické otvorením hraníc na Západ, čím dochádza k mnohým smiešnym stretom; Kundera rieši medzi iným eufóriu rehabilitovaných ľudí, ktorí chcú ťažiť zo svojej novej situácie, ale vcelku to nezvládnu; smiešne situácie sú opísané

v románe *Pomalost*; v románe *Nevědomost* mu zase ide o dotyk emigrantov s domovinou, kde sa cítia cudzími, pochopiť ich nedokážu ani bývalí priatelia. Humor v dielach M. Kunderu má mnoho podôb, preferuje totiž nielen iróniu, ale aj výsmech, persifláž, pastiš a paródiu ako účinné prostriedky na vyjadrenie humoru a komickosti.

Charles Sabatos: Adaptácia „Tragédie strednej Európy“ a „73 slov“ pre svetových čitateľov

Začiatkom 80. rokov, keď si jeho romány získavali pozornosť kritikov a čitateľov na celom svete, Milan Kundera napísal dve eseje vo francúzštine, publikované v časopise *Le Débat*, ktoré ho definovali ako spisovateľa, jedinečne postaveného na komentovanie súčasnej európskej kultúry. Kunderova esej „*Un Occident kidnappé ou la tragédie de l'Europe centrale*“ (1983) sa pokúšala prekresliť hranice Európy počas studenej vojny, pričom tvrdila, že „malé národy“ strednej Európy boli historicky západné, ale boli „unesené“ do cudzej východnej kultúry. Esaj bola upravená v anglickom preklade „*The Tragedy of Central Europe*“ (1984), ktorý jemne upravil hranice medzi strednou, západnou a východnou Európou. Kunderov nárok na nadnárodnú stredoeurópsku identitu možno chápať ako formu „kultúrneho prekladu“ pre svetových čitateľov, ktorý pomáha vytvárať nový obraz regiónu, no kvôli rozdielom medzi týmito verziami neexistuje skutočný „originálny“ text. Aj v češtine existujú dve odlišné verzie: časopisecká verzia „*Únos Západu*“ (1985) a knižná verzia „*Unesený Západ*“ (2023).

Druhá z Kunderových vplyvných esejí je „osobný slovník“, ktorý obsahuje kľúčové pojmy z jeho vlastných románov, ako aj jeho vlastné definície románového žánru. Pôvodne vyšla pod názvom „*89 Mots*“ (1985), ale o rok neskôr bola upravená na „*73 Mots*“, keď bola zaradená do šiestej časti Kunderovej zbierky *L'art du roman* (1986). Rovnako ako v prípade „*Tragédie strednej Európy*“ aj táto esej má komplikovanú publikačnú históriu, a každé vydanie knihy v rôznych jazykoch má iný výber a počet hesiel; len rumunský preklad sa zdá byť totožný s francúzskym vydaním. Anglická verzia (1988) má názov „*63 Words*“ a verzie v španielčine, perzštine a turečtine sa navzájom líšia. Keď v roku

2014 vyšla Kunderova schválená česká verzia pod názvom „Slova“, obsahovala ich len 48. Z pôvodných 89 Kunderových definícií sa teda vo všetkých vyššie uvedených vydaniach objavila menej ako tretina z nich. Tento príspevok skúma nezrovnalosti medzi prekladmi „*Tragédie střednej Európy*“ a „73 slov“, pričom sa zameriava najmä na zmeny medzi francúzskou a anglickou verzou (odrážajúc silnú metaforu vymazania, ktorá rezonuje v Kunderovej fikcii.)

Petr Kyloušek: Milan Kundera aneb cesta z periferie do centra světové literatury

Pasáž o moravské lidové hudbě, kterou americký překladatel Michael Henry Heim ze svého překladu *Žertu* do angličtiny (1969) vypustil, předznamenává proměny Kunderova díla při jeho přechodu z moravské periferie do centra světové literatury. Textový aspekt představuje ovšem jen střípek trajektorie vedoucí z moravské periferie do pražského centra a následně z pražské periferie ve vztahu k Paříži do světové literatury prostřednictvím vstupu a postupného prosazení uvnitř francouzského literárního pole z původně periferního postavení k centrálnímu. Pokusíme se zaměřit na dva aspekty. Jednak na osobní strategii Milana Kundery, která – jak se pokusíme ukázat – je v českém i francouzském prostředí obdobná a podléhá obdobným zákonitostem, jednak na podmíněnost a provázanost estetických kritérií a literárních strategií v českém a francouzském prostředí. Dotkneme se mimo jiné otázky jazyka, stylu, důležitosti esejistické tvorby a její vazby na francouzské prostředí i koncepci Kunderova románu jakožto součástí Kunderova průniku a vřazení do francouzského literárního pole.

Tomáš Kubíček: Dialog o střední Evropě

„Opravy: První rádek na str. 1: Malé národy, včetně Čechů, mají nutkavou potřebu přesvědčovat sebe i jiné o své významnosti. A tak se periodicky objevují publikace pod záhlavím: Čím se náš národ zapsal do dějin, v nichž...

Na str. 5 na závěr je tato vsuvka, která respektuje Tvoji hlavní připomínku: Druhá polovina 20. století není pokračováním Balzacovy „Comédie humaine“. Kdesi nastal

zvrst, který nebyl ještě dostatečně popsán a výstižně pojmenován [...],“ píše Karel Kosík Milanu Kunderovi v torzu dopisu z 28. listopadu XXXX v souvislosti s texty, které vyšly později v knize *Předpotopní úvahy* (Torst 1997) a které opět zaostřuje na sdílené téma střední Evropy. Pokusme se zrekonstruovat dialog těchto osobností, který přetržitě probíhal od šedesátých let 20. století a který nám zůstává zatím netematizovaně k dispozici prostřednictvím jejich esejí.

Samuel Abrahám: História a román ako dva póly modernej existencie

Milan Kundera vo svojej úvodnej eseji v *Zradených testamentoch* (Les testaments trahis, 1993) radikálne rozlišuje medzi dejinami ľudstva, ako nám ich predostiera Hegel, a históriou umenia (románu, hudby, maľby), ako protiváhu, doslovne pomstu, človeka voči neúprosnej histórii ľudstva. Kundera píše:

“[T]he history of the novel are two very different things. The former is not man's to determine, it takes over like an alien force he cannot control, whereas the history of the novel (or of painting, of music) is born of man's freedom, of his wholly personal creations, of his own choices. The meaning of an art's history is opposed to the meaning of history itself. Because of its personal nature, the history of an art is a revenge by man against the impersonality of the history of humanity.”

Samotný tento originálny pohľad na úlohu, zodpovednosť, dokonca misiu umelca stojí za analýzu a je, samozrejme, z viacerých aspektov kontroverzný. Kundera však ide ďalej a vymedzuje to, čo je a čo nie je román. Teda to, čo môže spĺňať parametre, aby naplnili tú ambíciu, obrovskú túžbu umelca v modernej spoločnosti. Súčasťou tohto argumentu – zdanlivo nesúvisiace – je jeho vymedzenie toho, čo je a čo nie je román. Pre Kunderu román je len taký text, ktorý komunikuje a nadväzuje na predošlé romány, na kanonické texty napísané, počnúc Cervantesom a končiac, povedzme, Salmanom Rushdiem.

Tieto dve Kunderove myšlienky sú zároveň lamentácia nad tým, ako západná kultúra, západná civilizácia, podceňuje a zbavuje sa svojich najvýznamnejších výtvorov v tieni vedy a technológie, ktoré väčšina

považuje za vrchol racionálneho myslenia. Otázka zmyslu našej existencie prestáva byť základná otázka nášho bytia, pretože dnes nevnímame svet cez prizmu umenia, cez otázky kladené v románoch, na ktoré však ani filozofia, ani karteziánska veda nemá odpovede.

Jakub Češka: Sny a snová zkušenost v tvorbě Milana Kundery

Přestože je sen a snová tematika výrazně viditelnou složkou Kunderovy tvorby (nejen v románu, ale již v divadelní hře *Majitelé klíčů*, také v dřívější básnické tvorbě, později ji autor reflektuje v esejích), jedná se o fenomén víceznačný a rozmanitý. Kromě explicitní snové tematiky (vize v *Majitelích klíčů*, Jaroslav jako zasněná postava *Žertu*, Xaver jako stínový dvojník Jaromila, ale i Tereziny opakující se sny v *Nesnesitelné lehkosti bytí*, oniričnost *Totožnosti*, zejména pak její subtilnější podoba v *Slavnosti bezvýznamnosti*) můžeme totiž detekovat její subtilnější podobu. Kupříkladu úvodní věta *Žertu* vzbuzuje dojem snové intruze, dokonce i jeho kompozice obsahuje kromě základního epického rámce volně asociované spoje, které vytvářejí dojem snového výjevu. Právě na tyto subtilnější projevy snovosti, v nichž se ukazuje souvislost básnické imaginace, snového výjevu a podivně zcizeného jednání (za příklad mohou posloužit chybné úkony Jiřího (*Majitelé klíčů*), snová či zasněná neúčastnost jeho jednání, kterou lze chápat jako prototyp pozdějšího jednání románových postav), zaměřím ve svém příspěvku pozornost. Nakolik je tedy snovost v Kunderově tvorbě základním principem jednání, nakolik určuje dynamiku románového světa (a jeho sémantiku)? Jak vůbec máme tuto snovost chápat? Přihlíženo bude též ke specifické a kriticky reflektované inspiraci v surrealismu (Milan Kundera ji inovativně přetváří v esejí o Nezvalově poezii), v Kafkových románech, kriticky se vyjadřuje též o Freudově výkladu snů, přičemž jej považuje za jednoho z nejdůležitějších myslitelů dvacátého století. Snovost a sny budou uchopeny jako tematický, vypravěčský, kompoziční a hermeneutický svorník Kunderova románového světa.

Miloš Zelenka: Kunderova střední Evropa jako „nesamozřejmost“ kulturní identity

Studie připomíná aktualizační aspekt intelektuálních debat o střední Evropě (M. Kundera, C. Miłosz, G. Konrád, V. Havel, D. Jančař ad.) zahájených ještě před pádem železné opony koncem osmdesátých let 20. století. Jestliže Kunderova střední Evropa nepředstavuje geografický nehybný objekt, ale spíše polycentrický model s proměnlivými, jazykově-etnickými hranicemi, Havel střední Evropu traktuje jako duchovní, mentální a kulturní fenomén, jako analogický substrát se společnou historickou pamětí. Obdobně Konrád středoevropanství spojuje se skeptickým a sebeironickým způsobem myšlení v tom smyslu, že Západ na střední Evropu zapomněl. Konrád v mnohých aspektech navazuje na Máraiho, podle něhož, střední Evropa se svou rozpadající se identitou představuje „zapomenuté území“ v podstatě periferní koridor Rusů směrem na Západ. V Miłoszově reflexi středoevropanství jako symbolická hodnota může být fikčně fabulární ve smyslu specifické autorské strategie – jsou to vzpomínky, subjektivní paměť i reálné osudy konkrétních lidí. Skepticismus se projevuje i u Jančara, který ve svých textech z přelomu 20. a 21. století teskní nad skutečností, že nové uspořádání světa po roce 1989 odsunulo nostalgii za habsburskou monarchií na okraj kulturního diskursu „utopeného“ v moři postmoderního liberalismu.

Lubomír Machala: Kunderovovo *L'ignorance*/Nevědění jako interpretační a překladatelský problém

Príspevek se pokusí o doplnění a zpřesnění interpretace Kunderova románu *L'ignorance*/Nevědění, a to s kritickým přihlédnutím k jeho českému (ale i slovenskému) překladu. Všeobecně je známé usilování Milana Kundery o co nejpresnější a nejvýstižnější jazykové vyjádření, které kladlo zvýšené nároky také na práci jeho překladatelů. Jazyku, řeči, slovu je značná pozornost věnována jak v samotném autorském textu dotyčného románu, tak v poznámce Anny Kareninové, která ho převáděla do češtiny. A právě v intencích snahy o co největší sémantickou přesnost, o co nejadektivnější interpretaci románového sdělení bude

příspěvek reflektovat tento český překlad Kunderova díla a pokusí se identifikovat a artikulovat, jak a v čem ovlivnila podoba překladu jeho české vykladače.

Agnieszka Janiec-Nyitrai – Anna Zelenková: Cesta Milana Kundery k „světovosti“

Studie se na pozadí soudobých teorií světové literatury (P. Casanova, P. Czapliński, D. Damrosch, M. Juvan, F. Moretti ad.) zabývá transfery Kunderova díla z prostoru národní literatury k „světovosti“. Ta obecně souvisela s překonáním úzké české, resp. československé perspektivy a její intencionální integrace do eliptického prostoru světové literatury. Kunderova reflexe západního charakteru středoevropské kultury byla umocněna striktní kontrolou jeho textů ve francouzských překladech, což autorovi umožnilo zkrátit komunikační vzdálenost mezi spisovatelem a čtenářem či kritikem. Je zřejmé, že výchozí obligatorní podmínkou se zde stala autorova bilaterálnost jako výraz jeho „středoevropské světovosti“. V Kunderově „světovosti“ se zároveň propojilo několik „šťastných“ momentů jako univerzální nadčasovost tematických, existenciálně chápaných okruhů, redefinice románového žánru, jeho inovační návaznost na francouzskou racionalizující tradici. Především zde proběhlo úspěšné završení globalizační konsekrace založené, jak ukazuje Eric Hayot, na postojích, jimiž se spisovatel přizpůsobuje svému začlenění do celku, který mu původně nepatřil. Kunderovy texty proto demonstrují tezi Marka Juvana, že konsekrace v tomto případě nemusí probíhat jen „nápodobou“ a respektováním ekonomické a masmediální globalizace, ale může se realizovat i individuálními kanály (např. soukromé kontakty), a to za podmínky tematicko-žánrové originality textu.

Petr Kučera: Milan Kundera a některé tradice středoevropského „antimodernistického“ románu

Příspěvek se zaměřuje na vztah románové a esejistické tvorby Milana Kundery k literárnímu dědictví středoevropských „antimodernistických“

modernistů Franze Kafky, Roberta Musila a Hermanna Brocha jako nositelů světovosti, ke které Kundera intencionálně směřoval. Vedle otázek pojetí detailu, literárního typu a zejména možností metafory jako specifického způsobu vnímání a poznávání skutečnosti se příspěvek věnuje problému nové podoby tzv. filosofického románu. Kontemplativní ráz tohoto románového typu, který systematicky odmítá podstatné rysy modernismu, vnáší do světové literatury alternativu, jejíž atraktivita nabývá ve 21. století stále více na významu. Kundera jako emigrant z „unesené“ střední Evropy rozvíjí v západní Evropě podoby umění a myšlení, které mají potenciál vést bytostný dialog s příliš „expansionistickými“ podobami modernismu 20. století.

Peter Hledík: Milan Kundera, pedagog, spisovatel, dramatik, FAMU a žiaci

Prvé obdobie pedagogického pôsobenia na FAMU. Roky vznikajúcej novej filmovej vlny. Reflexie Jiřího Menzela a Věry Chytilovej. Smiešne lásky a dva roky legendárnych prednášok o svetovej literatúre. Roky 1968 až 1970 a náš Milan Kundera. FAMU a ďalšie osobnosti – Jaroslav Bouček, Evald Schorm, Břetislav Pojar, František Filip, František Daniel, Karel Kachyňa, Vlastimil Vávra. A. M. Brousil... Doba a súvislosti, študentský štrajk, doznievanie zlatých šesťdesiatych. Havel a Kundera. Absurdné divadlo a absurdná realita. Semináre tvorivého písania. Absolventi – Agnieszka Holland, Karel Steigervald, Alex Koenigsmark a ďalší. Milan Kundera a jeho sfilmované diela. *Žert* a Jaromil Jireš. „Optimismus je opium lidstva! Zdravý duch páchne blbostí. Ať žije Trockij!“, *Já, truchlivý bůh* a *Nesnesitelná lehkost bytí*. Milan Kundera a filmový scenár. Režiséři Philip Kaufman a Miloš Forman. Mimoriadne priateľstvo pedagógov FAMU – psychológ Ivo Pondělíček a spisovateľ a dramatik Milan Kundera. A ženy. A pani Věra. Osobné spomienky. Semináre vo vinárňach v okolí Lažanského paláca. Pokus o pomenovanie trvalého umeleckého a ľudského odkazu Milana Kunderu v nás, jeho žiakoch.

Alexej Mikulášek: Milan Kundera a světová literatura v učebnicích literatury pro střední školy: didaktická látka ve světle literární vědy

Studie pojednává o didaktické reflexi prozaického, básnického i dramatického díla Milana Kundery, jak je traktováno i jinak přítomno v učebnicích české a světové literatury, jež byly od devadesátých let až po současnost využívány na českých středních školách se studiem zakončeným maturitní zkouškou. Přihlíží též k požadavkům na tzv. novou maturitu a na konstrukci rámcových vzdělávacích plánů. Zohledňuje učebnice a čítanky, s nimiž má autor příspěvku, jako dlouholetý učitel na střední škole, přímou didaktickou zkušenost, ale výběrově také četné učebnice, cvičebnice a příručky používané na jiných středních školách. Zaměřuje se zejména na různá pojetí české a světové literatury a kritéria jejího konstituování, na přijímání děl autorů českých (českojazyčných i jinojazyčných, autorů jako českých v českém kulturním prostoru vnímaných) v kontextu druhé poloviny 20. století, především s akcentací bibliografie (jako literárního i sociologicko-politického faktu) a umělecké tvorby Milana Kundery.

Informace pro autory:

Příspěvky budou publikovány v monotematickém čísle časopisu *Stredoeurópske pohľady* (č. 1/2025). Termín zaslání příspěvku v rozsahu do 10 (12) normostran včetně literatury je do 30. 12. 2024. Formální pokyny pro úpravu příspěvku najdete na stránce časopisu www.stredoeuropskepohlady.fss.ukf.sk